

В.В. Нагорний, аспірант[†]

РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Проблема дослідження. За умов ринкових аграрних трансформацій в Україні однією з головних для забезпечення ефективного і сталого розвитку функціонування сільськогосподарських підприємств є проблема ресурсного забезпечення. Від її вирішення залежить економічний розвиток аграрних виробництв, конкурентоспроможність продукції та ефективність їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі ресурсного забезпечення сільського господарства України та суб'єктів господарювання присвячені наукові праці В.Г. Андрійчука, М.В. Гладія, О.Ю. Єрмакова, Г.Є. Мазнева, В.І. Перебийноса, Г.М. Підлисецького, О.В. Харченка та ін. Вони нами використані як методологічна основа дослідження щодо вдосконалення механізму взаємодії складових елементів ресурсного потенціалу аграрної сфери.

Метою дослідження є вивчення існуючого стану ресурсного потенціалу та опрацювання пропозицій щодо його поліпшення в сільськогосподарських підприємствах Київської області.

Виклад основного матеріалу. Ресурсний потенціал аграрної сфери є економічною категорією, що визначає сутність взаємопов'язаних земельних, трудових і матеріальних ресурсів. Ресурсне забезпечення сільськогосподарських підприємств Київської області насамперед характеризується станом їх матеріально – технічної бази, і зокрема, вартістю основних засобів та динамікою інвестицій у сільське господарство, введенням в дію виробничих потужностей і об'єктів, забезпеченням аграрних виробників сільськогосподарською технікою, мінеральними добривами та засобами захисту рослин тощо. Потрібно відзначити, що на сучасному етапі господарювання важливу роль відіграє проблема структурної збалансованості ресурсного потенціалу, яка потребує вивчення співвідношення окремих його складових (структури) у вартісній їх формі. Ними є: структурні пропорції між рослинництвом і тваринництвом; земельним фондом і наявністю техніки для обробітку

[†] Науковий керівник: О.Ю. Єрмаков, доктор економічних наук, професор.

грунту; тваринництвом і кормовиробництвом, тощо. Порушення цих пропорцій веде до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва в господарюючих суб'єктах. Внаслідок того, що комплекс організаційно – економічних заходів, які передбачені аграрною реформою і спрямовані на докорінні перетворення в сільському господарстві не знайшов свого дієвого втілення, в країні продовжується процес неефективного використання земельного потенціалу. Однією з основних причин цього є незадовільне матеріально – технічне забезпечення, а існуючі технічні засоби не відповідають сучасним технологічним вимогам раціонального ведення землеробства через недостатню надійність і низьку продуктивність. Слід зазначити, що більшість сільськогосподарських машин в аграрних формуваннях працюють понад амортизаційні терміни, а витрати на ремонт і технічне обслуговування виробничого ресурсного потенціалу перевищують їх початкову вартість. Це в кінцевому підсумку знижує економічну ефективність виробництва сільськогосподарської продукції. В умовах обмеженості ресурсів першочерговість набуває формування та ефективного використання технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств, що включає в себе як модернізацію існуючого парку сільськогосподарських машин, так і закупівлю більш сучасної техніки. Це дасть змогу більш ефективніше використовувати ресурсний потенціал підприємств, і подальше нарощування його інноваційної основи. За розрахунками вчених при вирощуванні озимої пшениці можна одержати врожай 40 ц/га згідно передбачених технологічною картою вимог, однією з яких є задовільне ресурсне забезпечення [4].

При аналізі ресурсного потенціалу Київської області основна увага нами приділена аграрним формуванням, забезпеченість яких сільськогосподарською технікою наведена в табл. 1.

1. Динаміка забезпеченості технікою сільськогосподарських підприємств Київської області [3]

	1991р.	2000р.	2005р.	2007р.	2008р.	2009р.
Трактори, шт.	26262	15757	11320	10060	9641	9286
Зернозбиральні комбайни, шт.	5014	3045	2277	2055	1923	1823
Кукурудзозбиральні комбайни, тис.шт.	791	392	227	181	154	138
Картоплезбиральні комбайни, шт	716	219	109	92	81	75
Бурякозбиральні машини, шт.	1210	858	628	559	489	445
Льонозбиральні комбайни, шт.	117	26	15	11	11	8
Установки та агрегати для доїння корів, шт.	4619	1713	1020	815	738	692

З наведених в таблиці даних видно, що кількість тракторів в Київській області в період 1991–2009 рр. зменшилась на 36 %. І такою ж є ситуація не тільки по тракторах, але й по всій сільськогосподарській техніці. Так, лише за період 2008–2009 рр. кількість зернозбиральних комбайнів скоротилась на 100 шт., кукурудзозбиральних – на 16 шт., картоплезбиральних комбайнів на 6 шт., бурякозбиральних машин на 44 штуки. Проведений нами аналіз статистичних даних свідчить, що все це обладнання було списано в зв'язку з моральним та фізичним його застарінням, чи виведенням з ладу.

Відомо, що значний вплив на врожайність сільськогосподарських культур має застосування мінеральних добрив. На жаль, негативним на сучасному етапі для аграрної галузі вважаємо те, що виробництво мінеральних добрив продуктів в Україні скоротилось порівняно з попередніми роками. Щодо сільськогосподарської техніки, то її виробництво теж у досліджуваному періоді зменшилось за винятком техніки для проведення комплексних робіт із захисту рослин від шкідників та хвороб, бур'янів тощо.

Аналіз сучасного стану ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств дав можливість визначити такі тенденції розвитку аграрної сфери, як: значне падіння виробництва (зумовлено тим, що існуючий ресурсний потенціал України використовується лише на третину; зниження економічної родючості земель; недостатність матеріально – технічного забезпечення та механізації

виробничих процесів; суттєве зниження мотивації праці); неефективні системи управління і організації виробництва, падіння виробничої та технологічної дисципліни, відсутність інноваційної стратегії, тощо.

Наведені в табл. 2 показники свідчать, що вартість основних засобів в сільському господарстві Київської області у 2000 р. становила 5067,0 млн грн, а з кожним наступним роком відбувався їх ріст приблизно на 10 % щорічно, крім 2008 р. вартість зросла на 40 % порівняно з 2007 р.

2. Вартість основних засобів, включаючи вартість довгострокових біологічних активів тваринництва і рослинництва та інвестиційної нерухомості, сільського господарства Київської області [3]

(на кінець року у фактичних цінах; млн.грн.)

Найменування	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	5194	5632	6006	5913	8623	9380
сільське господарство, мисливство та пов'язані з ним послуги	5067	5520	5884	5774	8468	9234
лісове господарство та пов'язані з ним послуги	127	112	122	139	155	146

Це може класифікувати як позитивне явище. На початок 2010 р. показник вартості основних засобів в сільському господарстві Київської області склав 9234,0 млн грн, що на 82,2 % більше за показник 2000 р. Негативною рисою відтворення основних засобів виробництва нині є стійка тенденція їх зменшення та фізичного зносу. Це зумовлено тим, що здійснювані обсяги інвестицій за рахунок усіх джерел фінансування не забезпечують навіть простого відтворення основних засобів виробництва. За цих умов, реконструкція і технічне переозброєння, перехід на більш прогресивні, енергозберігаючі технології є основою подальшої інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і підвищення продуктивності праці в аграрній галузі. Це має відбуватися в контексті поліпшення використання земельних ресурсів, враховуючи те, що показник землезабезпечення знижується. Тому необхідно постійно поліпшувати земельні ресурси, бережливо використовувати їх, не допускаючи невиправданого вилучення сільськогосподарських угідь для потреб інших галузей національного господарства.

Не менш важливим національногосподарським показником при

цьому є якість земельних угідь. Сільськогосподарські угіддя України представлені різноманітними ґрунтами, більшість з яких мають високу родючість. Так, у структурі генетичних типів ґрунтів України, що зайняті під орними землями, чорноземи і лучно-чорноземні ґрунти, як найбільш родючі, займають майже 73 %, сірі опідзолені ґрунти та чорноземи опідзолені – понад 12 %, каштанові – близько 4 %.

За роки земельної реформи в Україні істотних змін набула структура землекористувачів. В сільськогосподарських підприємствах основним напрямом використання земельних угідь є посіви польових культур. В табл. 3 наведена структура посівних площ основних сільськогосподарських культур Київської області. При її аналізі маємо звернути увагу на те, що площа яка використовувалась під посів зернових культур в період 1990–2009 рр. збільшилась на 41,1 %. І такою ж є ситуація по посівних площах технічних культур, збільшення яких склало 93,6% та під картоплю і овоче-баштанні культури – 22,9 %. Але, за рахунок цього зменшилось посівів під кормові культури відповідно в 4 рази. Так, за даними Держкомстату України в період 1990-2009 рр. площі сільськогосподарських земель Київської області, які використовувались для збирання урожаю зменшились на 322,1 тис. га [3].

Потрібно звернути увагу й на те, що площі сільськогосподарських культур з яких збирають урожай, мають значну варіацію за роками. Так, наприклад, зростають площі під зернові, та технічні культури, але зменшуються під кормові та картоплю і овочево-баштанні. У 2009 р. площа земель зернових культур зросла на 54,7 тис. га порівняно з 1990 р. Також збільшилось посівних площ відведених під технічні культури (на 67,6 тис. га) та під чистий пар (на 8,6 тис. га). При цьому простежується суттєве зменшення посівних площ під картоплею і овочево-баштанними культурами (на 6,4 тис. га) та під кормові (на 438 тис. га). Тому доцільно дотримуватись переваг концентрації аграрного виробництва і, особливо, у рослинницьких галузях. Це зумовлено тим, що на сучасному етапі саме вони забезпечують прибутковість господарювання.

3. Структура посівних площ основних сільськогосподарських культур
Київської області (тис.га) [3]

	1990р.	1995р.	2000р.	2005р.	2007р.	2008р.	2009р.
Уся посівна площа	1423,6	1341,1	1217,4	1156,9	1130,8	1120,5	1101,5
Зернові культури	593,5	555,7	587,3	679,3	643,4	655,2	648,2
Озимі зернові	323,3	280,3	287,8	264	231,9	269,3	254,3
пшениця	291,7	244,5	254,7	225,5	211,6	240,2	221,5
жито	31,2	34,9	32,8	38	19,1	25,7	24,7
ячмінь	0,4	0,9	0,3	0,5	1,2	3,4	8,1
Ярі зернові	270,2	275,4	299,5	415,3	411,5	385,9	393,9
у тому числі							
пшениця	0	3,7	29,6	70,6	62	31,4	42,4
ячмінь	85,2	119,4	110,9	150,7	158,7	139,1	160,9
овес	23,1	26,4	28	24,7	16,9	21,9	17,8
кукурудза	44,5	29,2	26,2	90,1	120	156,1	134,6
просо	7,9	4,1	15,1	5,1	3,3	3,5	3,6
гречка	26,7	29,8	57,7	41,7	28,3	19,9	18,8
зернобобові	82,7	61,9	30,7	32	22	13,9	15,3
з них горох	75,6	58,5	27,4	29,8	20,8	12,9	13,6
Технічні культури	134,6	125,2	96,9	131,5	191,7	198,1	202,2
у тому числі							
цукрові буряки (фабричні)	114,4	104,5	61,2	56,3	54,6	30	24,9
соняшник	3,3	8	22,4	35,9	27,2	45,1	44,8
ріпак	5,2	3,3	7,4	13,5	51,1	64,4	43,9
соя	1,3	2,5	2	22,4	57	55,1	78
льон-довгунець	4,1	2,2	0,3	0,1	0	0	0
Картопля і овоче- баштанні культури	124,3	126,3	125,4	117,2	125,2	121,2	117,9
Кормові культури	571,2	533,9	407,8	228,9	170,5	146	133,2

Важливою складовою ресурсного потенціалу є трудові ресурси. Нами виявлено, що в сільськогосподарських підприємствах кількість зайнятих працівників зменшується внаслідок міграційних процесів та інших життєвих умов, які не дозволяють на сьогодні вирішувати соціально-економічні проблеми. На ефективність сільськогосподарського виробництва впливає не лише його загальне забезпечення трудовими ресурсами, а й їхній якісний склад. За інших однакових умов вищих результатів праці досягають ті аграрні підприємства, які краще забезпечені механізаторами, майстрами, спеціалістами з вищою та середньою спеціальною освітою.

Динаміка зайнятого населення та найманих працівників в сільськогосподарських підприємствах Київської області характеризується такими даними (табл. 4) [3].

4. Динаміка зайнятого населення та найманих працівників в сільськогосподарських підприємствах Київської області [3].

(тис.)

	2000р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.	2009р.
Кількість зайнятого населення	155,9	101,7	105,6	90,2	75,9	70,6
Кількість найманих працівників	144,1	85	81,5	72,3	64,7	59,7

Як свідчать наведені дані, у Київській області працювало у 2000 р. 155,9 тис. осіб, що на 85,3 тис. осіб більше порівняно з 2009 р. Щодо найманих працівників підприємств, установ, організацій, то теж відбулося зменшення на 84,4 тис. осіб у 2009 р. порівняно з 2000 р. Основними економічними і соціальними умовами, які спричинили зниження ефективності використання трудових ресурсів є: низький рівень оплати праці, пенсій та допомоги; дисбаланс попиту і пропозиції робочої сили на ринку праці; занепад соціальної інфраструктури; неефективна державна допомога та незадовільне інформаційне забезпечення щодо працевлаштування.

Висновки. Для ефективного розвитку аграрної сфери Київської області однією з найгостріших економічних проблем є відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Останній розглядається як система організаційних, економічних важелів і методів управління та виробничих чинників, які в процесі своєї взаємодії можуть забезпечити ефективне його використання. Позитивним для Київської області є те, що з кожним роком зростає вартість основних засобів в сільському господарстві, але при цьому використання їх менш ефективно. В перспективі вибір машин в аграрних формуваннях повинен базуватися на прогресивній технології вирощування сільськогосподарських культур і раціональних методах утримання тварин. Щодо земельних ресурсів, як однієї з головних складових ресурсного потенціалу, то потрібне раціональне використання сільськогосподарських угідь. Значний ріст під посівами зернових, технічних та кормових культур, в Київській області можна класифікувати як позитивне явище, що є підставою для прогнозування зростання найближчими роками врожайності сільськогосподарських культур, і нарощування тим самим агропродовольчого потенціалу досліджуваного регіону, так і України в цілому.

Щодо трудових ресурсів, то вважаємо необхідним для заохочення молоді до роботи в сільськогосподарських підприємствах, вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей населення одержувати додаткові доходи, розвиток системи соціальної допомоги, дотацій і пільг. Фінансування та кредитування безробітних громадян регіону, які виявили своє бажання займатися сільськогосподарським виробництвом допоможе певною мірою розв'язати проблему безробіття.

Бібліографічний список: 1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: Монографія / Андрійчук В.Г. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с. 2. Єрмаков О.Ю. Організація сільськогосподарського виробництва Навчально-методичний посібник для студентів аграрних вузів / Єрмаков О.Ю. – К.: ВЦ НАУ, 2007. – 111 с. 3. Статистичний щорічник Київської області за 2009 рік / Держкомстат України, Головне управління статистики у Київській області; за ред. С.І. Коханчука. – К. – 2010. – 534 с. 4. Технологічні карти та витрати на вирощування сільськогосподарських культур з різним ресурсним забезпеченням./ За ред. Д.І. Мазоренка, Г.Є. Мазнева. – Харків: ХНТУСГ. – 2006. – 725 с. 5. Харченко О.В. Ресурсне забезпечення та шляхи оптимізації умов вирощування сільськогосподарських культур у Лісостепу України: Монографія. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 342 с.

Нагорний В.В. Ресурсный потенциал сельскохозяйственных предприятий Киевской области: состояние и тенденции развития. Исследовано состояние ресурсного потенциала и предложены предложения относительно его развития в сельскохозяйственных предприятиях Киевской области.

Nagorny V. Production potential of agricultural enterprises Kievan area: state and progress trends. Formation and effective use of production potential at agricultural enterprises Kiev an area are researched.